

DOI: 10.31861/pytlit2018.98.142

УДК 821.112.2(477.85)„186/191”

КРИЗОВИЙ ІНТЕРВАЛ: НІМЕЦЬКОМОВНА ЛІТЕРАТУРА БУКОВИНИ НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ

Петро Васильович Рихло

orcid.org/0000-0003-0576-4547

peter.rychlo@gmail.com

Доктор філологічних наук, професор

Кафедра зарубіжної літератури, теорії літератури та слов'янської філології

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Вул. Коцюбинського, 2, 58012, м. Чернівці, Україна

Анотація. Стаття присвячена німецькомовній літературі Буковини на зламі століть, яку можна охарактеризувати як кризовий інтервал в її розвитку. Це була певна передишка між двома періодами, перший з яких припадає на 60–80-ті роки 19 ст. (Е. Р. Нойбауер, Л. А. Сімігінович-Штауфе, Й. Г. Обріст, К. Е. Француз), а два наступні пов'язані з виходом на літературну арену двох поколінь німецько-єврейських поетів у міжвоєнний (А. Маргул-Шпербер, Р. Ауслендер, М. Розенкранц, А. Кіттнер, Д. Гольдфельд) та повоєнний (А. Гонг, І. Вайсглас, П. Целан, М. Вінклер, З. Меербаум-Айзінгер) час. Творчість чернівецьких німецькомовних авторів періоду „fin de siècle” (Л. Розенцвайг, К. Пекельман, А. Норст, Р. Ф. Кайндль, А. Павлічек, Ф. Порубські) не набула, на відміну від попереднього й наступних етапів, ширшого розголосу й залишилася літературним явищем локального масштабу. В цьому сенсі цікавим видається порівняння з українською літературою Буковини, яка переживає у цей самий час період свого найвищого злету (О. Кобилянська, О. Маковей, Є. Ярошинська, С. Яричевський тощо).

Ключові слова: злам епох, німецькомовна література Буковини, періодизація, інтервал, криза.

Поняттям зламу століть (нім. „Jahrhundertswende“ або його франц. еквівалент „fin de siècle“) позначають часовий рубіж переходу від 19 до 20 століть, проте при цьому мають на увазі не стільки сам часовий вимір, як, насамперед, сукупність явищ європейської культури, яка характеризується особливим трагічним світовідчуттям та очікуванням великих катаклізмів, що повинні повністю змінити все дотеперішнє буття. Епосі „зламу століть“ притаманні усвідомлення ефемерності буття, зачарування смертю і, як наслідок, хвороблива ейфорія, фривольність, уявлення про близький „кінець світу“ (есхатологічна свідомість). Філософська основа цього світовідчуття була закладена в працях таких європейських мислителів, як Фрідріх Ніцше, Макс Нордау, Бенедетто Кроче та ін. Ще одним синонімом, який вживався для позначення цієї доби, був французький вислів „belle époque“ („прекрасна епоха“), котрий використовувався радше для іронічної характеристики деформації моральних уявлень, змінених еталонів поведінки, відчуття безмежної внутрішньої свободи особистості, що знайшло свій вияв також у таких естетичних феноменах, як література, образотворче мистецтво, музика, мода тощо.

Вислів „Fin de siècle“ уперше з'явився в 1886 р. у французькій газеті „Le Décadent“. Після появи п'єси французьких авторів Ф. де Жуveno та Г. Мікара *Кінець світу* (Francis de Jouvenot, H. Micard. *Fin de siècle. Pièce en quatre actes*, Paris: Ollendorff, 1888) він почав уживатися як культурологічний термін і став синонімом витонченості переживань, загостреності відчуттів, втоми від життя. Невдовзі вислів набув загальноєвропейського звучання. В 1891 р. австрійський письменник Герман Бар, глава літературної школи „Молодий Відень“, опублікував свій роман під заголовком *Fin de siècle*, назва якого стала програмним гаслом для австрійської літератури. Оскільки це поняття характеризує свідомість цілого покоління, то сприймається не як одномоментний акт, а демонструє певну часову тяглість й охоплює часовий проміжок, який триває понад два десятиліття – від 80-х рр. 19 ст. до початку Першої світової війни. У багатьох європейських літературах це був період неоромантики, символізму й зародження бунтарського експресіоністського руху. В австрійській літературі, невід'ємним складником якої можна вважати й літературу Буковини, що

належала тоді на правах коронної землі до Габсбурзької монархії, ця доба ознаменувалася іменами Артура Шніцлера, Петера Альтенберга, Гуго фон Гофманстала, Райнера Марії Рільке, Георга Тракля, які отримали світове визнання і стали справжніми літературними символами нової доби. Як виглядає на цьому тлі синхронний зріз буковинської літератури?

Насамперед необхідно відзначити, що в тодішній Буковині, яка була мовби мініатюрним зліпком багатонаціональної й полікультурної Дунайської монархії, творилася література кількома мовами – німецькою, українською, румунською, ідишем. Ці літератури розвивалися мовби паралельно й незалежно одна від одної, хоча між ними, безумовно, існували також контактні зв'язки у формі особистих стосунків, взаємних запозичень, перекладів, переспівів тощо, а деякі з буковинських авторів писали двома чи навіть трьома мовами, як свого часу Людвіг Адольф Сімігінович Штауфе, Юрій Федькович або Сидір Воробкевич. Щоправда, на зламі століть це явище ставало дедалі рідкіснішим, оскільки під впливом інтенсивного розгортання національних рухів автори воліли бачити свою творчість у руслі суто національних дискурсів, як це нам переконливо демонструє Ольга Кобилянська, яка ще наприкінці 19 ст. активно публікувалася у віденських, берлінських і штуттгартських журналах і в 1901 р. навіть видала у Міндені німецькомовну книжку „Kleinrussische Novellen“ („Малоруські новели”). Проте згодом як авторка майже повністю перейшла на українську, ставши однією із зачинательок української літературної модерни.

На терені німецькомовної літератури в цей час спостерігається відносно затишшя: після Ернста Рудольфа Нойбауера, Людвіга Адольфа Сімігіновича-Штауфе, Йоганна Георга Обріста й Карла Еміля Францоza – єдиного з авторів, творчість якого вийшла за регіональні рамки й стала набутокм загальнонімецького літературного процесу, – німецькомовна література Буковини на зламі століть переживає затяжну кризу, хоча й німецький дослідник Курт Райн вважає період з 1876 по 1918 рр. її „першим розквітом у пізньоавстрійський час” [10, с. 41]. Серед її представників можна виділити декілька імен, які активно виступали зі своїми

публікаціями, що не набули, однак, ширшого звучання й залишилися суто локальним явищем.

До них належить **Леон Розенцвайг**, який згодом прибрав собі ім'я Леона Роде (1840–1914) – письменник, комерсант і банкір, син єврейського торговця, власника великої торгової фірми в Бухаресті. Оскільки стежа рабина, на яку йому належало ступити за бажанням родини, не приваблювала юнака, то невдовзі він почав працювати у бухарестській фірмі свого батька, об'їздивши в торгових справах багато європейських країн – Німеччину, Францію, Італію, Англію. Повернувшись 1871 р. назад до Чернівців, він став одним із засновників „Буковинської ощадної каси”, виконавчим директором якої відтак був упродовж багатьох років. Водночас він виступає на сторінках чернівецьких газет „Bukowinaer Nachrichten“ (яку якийсь час видавав) та „Bukowinaer Rundschau“ як автор оповідань, новел і гуморесок. В 1901–1907 рр. Леон Розенцвайг, як впливовий комерсант і банкір, обирався депутатом до австрійського парламенту. Останні роки життя письменник провів у Відні, де й похований. До речі, його син, відомий віденський адвокат Вальтер Роде, також займався літературною діяльністю й відомий, передусім, як автор гострих сатиричних памфлетів, спрямованих проти продажною юстиції – чотиритомне видання його творів за редакцією Герда Баумгартнера з'явилося у віденському видавництві „Löcker Verlag“ у 2007 р.

Ще в свої молоді роки Розенцвайг опублікував низку комедій (*Dramatische Sprichwörter/ Драматичні приказки*, Leipzig: Lorck 1864) – збірку „маленьких, розважальних п'єсок, любительську постановку яких неважко собі уявити в салонах” [6, с. 541]. Наприкінці 19 ст. він видав чотири збірки оповідань, дві з яких до нас не дійшли (*Susens Mann / Чоловік С'юзен*, 1891, *Um ein Königliches Reich und andere Geschichten / Навколо королівства та інші історії*, 1893). Дві інші, які збереглися (*Die Urenkelin und andere Geschichten / Правнучка та інші історії*, Leipzig; Erfurt; Zürich: Moos 1897, *Der Gouverneur und andere Geschichten / Губернатор та інші історії*, Prag: Brandeis 1998), тематизують головно єврейську проблематику. „Жоден інший буковинський письменник не заступається так полум'яно і вправно за євреїв, жоден не бореться так мужньо й так

даремно проти дедалі міцніючого антисемітизму” [6, с. 542], – зазначає із цього приводу німецький дослідник Дітер Кесслер.

Інший німецькомовний буковинський автор, журналіст і рецитатор **Конрад Пекельман** (1864–1908) народився у Кам’янці-Подільському, в тодішній Російській імперії, в родині управителя поміщицького маєтку, однак виховувався своїм дідусем, зубним техніком, на Буковині. Після шостого класу чернівецької гімназії він посварився з ним через відмову стати стоматологом і вирушив до Відня, де був прийнятий до акторської школи при віденській консерваторії. Згодом мандрував Сходом, виступав як декламатор у Німеччині, Швейцарії, Бельгії, навіть у США (на Всесвітній виставці в Чикаго). На початку 20 ст. Пекельман повернувся на Буковину, де обійняв посаду репертуарного директора чернівецького міського театру, а також розгорнув активну діяльність як письменник і журналіст. Його акторські й декламаторські здібності не знайшли тут, однак, належного поцінування. Внаслідок професійних розчарувань і фінансової скрути 13 липня 1908 р. він наклав на себе руки у чернівецькому Ботанічному саду, полишивши літературну спадщину, яка включала в себе кілька драм (*Vom Baume der Erkenntnis / З дерева пізнання*, 1899, *Sündenfall / Гріхонадіння*, 1900, драматичний цикл *Adam / Адам*, 1902), літературознавчу розвідку *Lessing und das Theater der Gegenwart / Лессінг і сучасний театр* (1906) і збірку памфлетів *Aus der Bukowina. Versuch einer Provinzkritik / З Буковини. Спроба провінційної критики*, Bd. 1-3, 1902, 1904, 1905). Хоча деякі з його драм свого часу побачили світло рампи навіть у театрах Відня, це не принесло йому бажаного літературного успіху.

Його здобутий у Чернівцях соціальний статус, – зауважує румунський літературознавець Андрей Корбя-Гойсі, – [...] не захистив його від фінансової скрути, яка, ймовірно, й загнала його у смерть. Ця остання деталь засвідчує подвійну природу його існування, яке, незважаючи на всю бюргерську видимість, по суті, залишилося „пролетарсько”-інтелектуальним [2, с. 117–118].

Книга К. Пекельмана *З Буковини. Спроба провінційної критики*, що вийшла на початку 20 ст. у трьох випусках, адресована не стільки буковинській читацькій публіці, як радше правлячій

верхівці у Відні, до якої автор прагне донести катастрофічний, на його думку, стан найсхіднішого коронного краю монархії. „Ми тішили себе тим, що ми європейці, а насправді були допотопними рештками колишніх феодальних, скрізь уже давно подоланих порядків” [9, с. 11], – стверджує автор. Піддаючи гострій критиці самовдоволеність і безініціативність буковинської еліти, він виступає тут як переконаний прибічник модернізації Буковини у всіх сферах політичного, соціального, економічного й культурного життя.

До активних німецькомовних літераторів зазначеного періоду належав також **Антон Норст** (власне Ізідор Нусбаум, 1859–1939), який народився в галицькому Залуччі біля Збаража. Після студій права в Чернівецькому університеті він обіймав різні чиновницькі посади як службовець чернівецького магістрату, тривалий час був секретарем Чернівецького університету. Після 1919 р. переселився до Відня, де якийсь час працював у Центральній статистичній комісії й отримав звання надвірного радника. Проживаючи на Буковині, активно публікувався в буковинській пресі, в 1890/91 рр. видавав літературний журнал „Im Buchwald“ / „В буковому лісі”, де вміщував твори буковинських авторів, в 1909–18 рр. був редактором часописів „Czernowitzer Zeitung“ і „Czernowitzer Gemeindezeitung“, на сторінках яких видрукував чимало рецензій, новел, гуморесок та віршів. В 1893 р. вийшла у світ його поетична збірка *Am Pruth. Patriotische Klänge aus der Bukowina* / *Над Прутом. Патріотичні звуки з Буковини*. Один з його віршів (*Lied der Bukowiner Gendarmen* / *Пісня буковинських жандармів*) був покладений на музику видатним угорсько-австрійським композитором Францем Легаром, автором таких популярних оперет, як *Весела вдова*, *Граф Люксембург*, *Циганська любов*. У спадщині Норста знайдемо чимало творів, написаних на замовлення або «з нагоди», напр. *Der Kronprinz in der Bukowina* / *Кронпринц на Буковині* (1892) *Alma mater Francisco-Josephina. Festschrift zum 25jährigen Bestande der Czernowitzer Universität* / *Alma mater Francisco-Josephina. Ювілейний збірник до 25-річного існування Чернівецького університету* (1900), *Der Musen Einzug. Festspiel zur Eröffnung des neuen Stadtheaters in Czernowitz* / *Вхідчини муз. Урочиста вистава з нагоди відкриття нового міського театру в Чернівцях* (1905), а також ювілейних видань, приурочених до

різних пам'ятних дат, напр., роковин заснування спортивного Товариства (1892), академічної читальні (1900), Товариства сприяння музичному мистецтву Буковини (1903) тощо.

Колоритний спогад залишив про нього німецькомовний поет Георг Дроздовський у своїй книзі *Тоді в Чернівцях і довкола*, де він в іронічно-гумористичному ключі підкреслює невтоленну жагу Антона Норста до поетичної творчості:

В нашому місті жив один старий пан, котрий, будучи державним радником, навіть обіймав чималу посаду й завжди з'являвся там, де траплялася нагода заговорити віршами. Він писав прологи з кожного приводу, вкладаючи у них всю силу своєї патріотичної любові [...] Коли росіяни перший раз увійшли в наше місто, вони зі зрозумілих причин зняли орла, який прикрашав вежу ратуші, однак залишили його в якомусь сховищі благополучно дочекатися дня визволення. Коли цей день врешті настав, то гербового птаха витягли на світ божий і знову вознесли його образ, як це було прийнято в ті піднесені часи. І тоді народилася поема, яка віддавала належне цій події. Д-р Н. вдарив у струни своєї ліри, й те, що з'явилося з-під його пера, було присвячене „монаршому гордому вірлу з заліза”. На жаль, ця поема не збереглася, хоча я досі тримаю в пам'яті такі рядки: „Вони богохульно стягли тебе вниз,/ криваві північні шуліки...” Відтак ішла рима, якою поет таврував ворогів як „синів злочинної кліки” [4, с. 45–46].

Особливе місце серед німецькомовних літераторів Буковини займає видатний історик і етнолог, уродженець Чернівців **Раймунд Фрідріх Кайндль** (1866–1930), який походив із т. зв. карпатонімецької родини. Він закінчив гімназію у рідному місті, студіював у новозаснованім Чернівецькім університеті історію, географію й германістику, згодом був призначений там професором австрійської історії й у 1912/13 рр. навіть обирався ректором. У своїх наукових дослідженнях Кайндль займався історією німців у Східній та Центральній Європі, особливо в Карпатах, і ввів у науковий обіг поняття „карпатонімця”. У сферу його наукових інтересів входили також етнологічні дослідження інших буковинських і галицьких етносів, зокрема українців (гуцулів), поляків, румунів, євреїв, липован. Після початку Першої світової війни він втік від російської інвазії до Відня і в 1915 р. отримав

запрошення очолити кафедру австрійської історії у Граці, де працював до своєї смерті. Кайндль був єдиним вченим неукраїнського походження, якого в 1899 р. обрали дійсним членом історично-філософської секції НТШ у Львові. В 2016 р., до 150-ліття від дня народження вченого, у Чернівцях було видано книгу, яка пошановує його солідний науковий доробок [1].

Основна праця Кайндля – його фундаментальна тритомна *Geschichte der Deutschen in den Karpatenländern / Історія німців у прикарпатських землях* (1907–11), якою він утвердив себе як провідний представник тодішньої німецької історіографії. Він вважається також одним із засновників сучасної етнології, основи якої були закладені ним у книзі *Die Volkskunde / Народознавство* [5], йому належать також ґрунтовні монографії *Geschichte der Bukowina / Історія Буковини* (1888), *Die Huzulen: ihr Leben, ihre Sitten und ihre Volksüberlieferung / Гуцули: їхнє життя, звичаї та народні перекази* (1894), *Geschichte von Czernowitz von den ältesten Zeiten bis zur Gegenwart / Історія Чернівців від стародавніх часів до сьогодення* (1908) тощо. До речі, три останні праці Кайндля перекладені в останні роки також українською мовою.

У доволі об'ємній творчій спадщині Кайндля є також літературні тексти. Це принагідні вірші (*Für den Kaiser / Цісареві, Mein Czernowitz / Мої Чернівці*), культурологічні нариси, оповідання, драматичні твори до різних ювілейних урочистостей, які він публікував у газеті „Bukowiner Rundschau“, та два історичні романи. В першому з них *Die Tochter des Erbvogts / Дочка спадкового вийта* (1914) зображено боротьбу німців проти польського короля в середньовічній Польщі й змальовано ідеалізований образ доньки німецького бургомистра Кракова, заселеного тоді переважно німцями. Як зазначає із цього приводу польська дослідниця Марія Кланьска,

Історична картина показана однобоко, з німецького погляду, однак у повній згоді з позалітературною дійсністю зображена поразка німців у цій боротьбі, що автор приписує їхньому внутрішньому роздвоєнню. У такий спосіб Кайндль навіює німцям Галичини й Буковини, що вони можуть утриматися у слов'янсько-романських землях на Сході тільки як тісно згуртована громада [7, с. 443–444].

У другому романі *Lose der Liebe / Фатуми кохання* (1924), написаному вже у Граці, йдеться про долю двох закоханих пар у середовищі німецьких поселенців-колоністів на Сході. Оскільки обидва романи були типовими взірцями „просвітницької та професорської літератури”, сконструйованими за певними, наперед заданими літературними лекалами, то вони не мають великої естетичної вартості й не відіграли якоїсь суттєвої ролі в літературному процесі Буковини.

Піонеркою німецькомовної жіночої літератури Буковини на зламі століть була **Анна Павлічек** (1864–1927). Вона народилася в сілезькому Троппау (нині Опава, Чехія), мріяла стати вчителькою, для чого серйозно займалася музикою та вивченням романських і слов'янських мов, однак нашттовхнулася при цьому на опір своїх консервативних батьків, які перешкодили здійсненню цих намірів. Невдовзі вона одружилася з гімназійним професором, пізніше шкільним інспектором Альфредом Павлічком і перебралася на Буковину. У Радівцях, де осіло молоде подружжя, її чоловік видавав локальну газету, в якій з'явилися її перші літературні спроби, згодом вона друкувала нариси й замальовки з буковинського життя також у газеті „*Bukowinaer Vote*“ та в деяких віденських і берлінських часописах. Скромний літературний успіх прийшов до Анни Павлічек після публікації її роману з дрібномістечкового життя *Ob ich dich liebe / Чи я тебе кохаю* (Wien: Verlag Carl Konegen 1896) та збірки оповідань *Die entlobte Braut und andere Geschichten / Розірвані заручини та інші історії* (1911). Протагоністка роману Гелен, яка прибуває з Відня у буковинську провінцію, щоб відвідати свою подругу, випадково зустрічає там дбайливого й по-німецькому старанного інспектора Крауса, в якого несподівано для себе закохується. Заодно вона відкриває для себе цей національно розмаїтий край, в якому мешкають різні етноси зі своїми екзотичними звичаями. Як і в романах Кайндля, тут чітко помітна неприхована тенденція – утвердження цивілізаторської „місії” німців на Сході. Водночас німецькі колоністи розглядають місцеве населення як асиміляційну загрозу, вони бояться розчинитися в ньому і втратити свою національну сутність. З цього приводу румунський дослідник Андрей Корбя-Гойсі зазначає:

Німці невеличкого містечка на Буковині, які утворюють „добірне суспільство” й воліли б залишитися тільки „поміж собою”, відчують інакшість як латентну небезпеку для стабільності своєї вищої соціально-національної ситуації і реагують з ледве прихованою агресивністю на всяку загрозу своїй „ідентичності” [2, с. 135].

Цікавою особистістю в німецькомовній літературі Буковини на зламі століть був уродженець Чернівців, гімназійний професор німецької та латини **Франц Порубскі** (1879–1934). Окрім виконання своїх численних педагогічних обов’язків, він часто виступав у пресі з колоритними замальовками й нарисами, в яких дотепно зображував життя і побут мешканців Чернівців та околиць. На початку 20 ст. він видав кілька збірок своїх гумористичних образків: *Rund um den Rathausturm und den Pruth / Навколо ратушної вежі й Пруту*, Чернівці, 1906), *Heiteres und Ernstes aus der Bukowina / Смішне й серйозне з Буковини*, Чернівці, 1906, разом з Германом Міттельманом), *Czernowitzer Skizzen: Betrachtungen / Чернівецькі нариси: Спостереження*, Чернівці, 1910), *Die Universitätsstadt Czernowitz / Університетське місто Чернівці*, Чернівці, 1910), в яких не тільки виявляє велику спостережливість у змалюванні чернівецьких буднів і свят, традицій і звичаїв багатонаціонального й різномовного міста, але й дуже вправно передає мову його мешканців, яка нерідко являла собою неймовірну макаронічну мішанину німецьких, українських, ідишських, румунських і польських слів. Локальний колорит особливо відчутний у таких гумористичних оповідках, як *Der „drotar“ von Klokuczka / Дротар із Клокучки*, *Von den „Stützen“ des Schillertheaters / Про „стовпів” Шиллерівського театру*, *Die Hochzeit von Kaliczanka / Весілля на Калічанці* та ін., де постають різні соціальні верстви й неповторні психологічні типи населення Чернівців та його передмість.

На початку 1930-х років Франц Порубскі, якого знали у місті як привітного й доброзичливого чоловіка, строгого, але справедливого наставника молоді, завсідника кав’ярень і фаната купання у Пруті, почав дедалі більше поринати у депресію, причиною чого стали надмірні й непосильні для нього вимоги румунської адміністрації щодо володіння державною мовою.

Проваливши мовний екзамен, Порубські впав у такий відчай, що 21 серпня 1934 р. вкоротив собі віку, проковтнувши 20 таблеток снодійного (т. зв. фанодорму) [8, с. 61]. 23 серпня газета „Der Tag“, в якій він часто публікувався, вшанувала професора розлогим некрологом, назвавши його передчасну смерть великою втратою для Чернівців й підкресливши, що у своїх надзвичайно комічних, дотепних публікаціях він талановито показав „ментальність людей улюбленого ним аж до крайнощів міста” [3, с. 2].

Нарешті, хотілося б бодай побіжно згадати **Йозефа Відмана**, буковинського політика, депутата Буковинського сейму, якийсь час директора Чернівецького магістрату, автора віршованого тексту, на який було написано кантату Євсевія Мандичевського *Im Buchenland / У Буковому краї*, що була недавно віднайдена австрійським музикознавцем Дітмаром Фрізенеггером у фондах наукової бібліотеки Чернівецького національного університету і недавно вперше прозвучала в рамках фестивалю Мандичевського в Чернівцях. На жаль, якихось ближчих відомостей про автора цього тексту нам не вдалося віднайти. Окрім згаданої кантати, Йозеф Відманн був ще автором тексту гімну студентського академічного товариства „Буковина” (Akademische Landsmannschaft „Bukowina“), до якого свого часу належали перший ректор Чернівецького університету Константин Томащук та бургомістр Чернівців Едуард Райс. В 1875 р., на самому початку своїх студій у Відні, молодий композитор Є. Мандичевський поклав текст цього гімну на музику.

Варто зазначити, що перелічені вище німецькомовні автори сьогодні майже цілковито забуті – їхні імена неможливо віднайти в літературних довідкових виданнях, а творів часто немає навіть у фондах великих бібліотек. Натомість у цей самий час з’являється ціла плеяда українських письменників, творчість яких незабаром набуває всеукраїнського звучання. Це, насамперед, уже згадувана **Ольга Кобилянська** (1863–1942), яка стала не тільки чільною представницею українського модернізму, але й яскравою поборницею фемінізму в українській літературі; **Осип Маковей** (1867–1925), котрий залишив багату художню спадщину, що складається з віршів, поем, сатиричних творів та історичного роману „Ярошенко”; авторка низки оповідань з сільського життя та гостро викривальної повісті „Перекиньчики” **Євгенія Ярошинська** (1868–1904);

тонкий лірик, автор новел і драматичних творів **Сильвестр Яричевський** (1871–1918) (у 1990-ті рр. його п'єса „Лови на ловців” з успіхом ішла на сцені Чернівецького музично-драматичного театру ім. Ольги Кобилянської) та багато інших. Не в останню чергу цьому несподіваному розквітові української літератури на Буковині посприяла ліберальна політика Дунайської монархії, яка, попри безсумнівне насаджування в цьому віддаленому краї, насамперед, німецької культури, підтримувала також культурні прагнення інших народностей, зокрема румунів та українців. Але ще більшою мірою ця сприятлива ситуація була зумовлена українським національним пробудженням, яке досягає на Буковині свого апогею саме на зламі століть, що виявило себе у багатьох сферах життя, в тому числі й у галузі літератури.

Порівнюючи ці два художні феномени, слід наголосити, що німецька література Буковини переживає в зазначений час кризовий період – покоління її засновників уже відійшло у вічність, а генерація поетів, які вийдуть на літературну арену в міжвоєнний час (А. Маргул-Шпербер, Р. Ауслендер, М. Розенкранц, А. Кіттнер, Д. Гольдфельд) ще не сформувалася. Тому часовий проміжок на зламі століть виявився для німецькомовного письменства Буковини певною паузою, акумулятивним інтервалом, в який вона нарощувала сили, щоб породити згодом наступне покоління чернівецьких поетів, з якого вийдуть такі потужні автори, як А. Гонг, І. Вайсглас, П. Целан, М. Вінклер, З. Меербаум-Айзінгер. У цьому, очевидно, й полягає основна функція кризових інтервалів літературного процесу – акумулювати креативну потугу для майбутнього творчого злету. І тут німецькомовна література Буковини може бути майже ідеальним прикладом, здатним підтвердити дану гіпотезу.

1. Раймунд Фрідріх Кайндль. Розвідки з нагоди 150-ліття від дня народження / упор. Сергія Осачука та Олександра Добржанського ; за ред. Сергій Осачука. – Чернівці : Книги – XXI, 2016. – 224 с.
2. *Corbea-Hoisie* A. Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)-Europa / A. Corbea-Hoisie. – Wien ; Köln ; Weimar : Böhlau Verlag, 2003. – 252 S.
3. Der Tag, 23. August 1934.

4. *Drozdowski G.* Damals in Czernowitz und rundum. Erinnerungen eines Altösterreichers / G. Drozdowski. – Klagenfurt : Verlag der KLEINEN ZEITUNG, 1984. – 200 S.
5. *Kaindl R. F.* Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode. Mit besonderer Berücksichtigung ihres Verhältnisses zu den historischen Wissenschaften. Ein Leitfaden zur Einführung in die Volksforschung / R. F. Kaindl. – Leipzig : Deuticke, 1903. – 149 S.
6. *Kessler D.* Die deutschen Literaturen Siebenbürgens, des Banates und des Buchenlandes. Von der Revolution bis zum Ende des Ersten Weltkrieges (1848–1918) / D. Kessler. – Köln; Weimar; Wien : Böhlau Verlag, 1997. – 667 S.
7. *Kłańska M.* Die deutschsprachige Literatur Galiziens und der Bukowina von 1772 bis 1945 / M. Kłańska // Deutsche Geschichte im Osten Europas: Galizien. Hrsg. von Isabel Röskau-Rydel. – Berlin : Siedler Verlag, 1999. – S. 379–482.
8. *Merkt H.* Poesie in der Isolation. Deutschsprachige jüdische Dichter in Enklave und Exil am Beispiel von Bukowiner Autoren seit dem 19. Jahrhundert. Zu Gedichten von Rose Ausländer, Paul Celan und Immanuel Weißglas / H. Merkt. – Wiesbaden : Harrassowitz Verlag, 1999. – 279 S.
9. *Pekelmann K.* Aus der Bukowina. Versuch einer Provinzkritik. – Czernowitz : Verlag der k. u. k. Universitätsbuchhandlung H. Pardini, 1905. – Bd. 3. – 48 S.
10. *Rein K.* Politische und kulturgeschichtliche Grundlagen der „Deutschsprachigen Literatur der Bukowina / K. Rein // Dietmar Goltschnigg, Anton Schwob (Hrsg.). Die Bukowina. Studien einer versunkenen Literaturlandschaft. – Tübingen : Francke Verlag, 1990. – S. 27–47.

EIN KRISENINTERVAL: DEUTSCHSPRACHIGE LITERATUR DER BUKOWINA UM DIE JAHRHUNDERTSWENDE

Zusammenfassung. Der Artikel widmet sich der deutschsprachigen Literatur der Bukowina um die Jahrhundertswende, die man als ein Krisenintervall in ihrer Entwicklung charakterisieren kann. Es war eine gewisse Atempause zwischen zwei Perioden, deren erste auf die 60–80er Jahre des 19. Jahrhunderts fällt (E. R. Neubauer, L. A. Simiginowicz-Staufe, J. G. Obrist, K. E. Franzos) und zwei nächste mit dem Auftritt auf die Literaturbühne von zwei Generationen deutschjüdischer Dichter in der Zwischenkriegs- (A. Margul-Sperber, R. Ausländer, M. Rosenkranz, A. Kittner, D. Goldfeld) und der Nachkriegszeit (A. Gong, I. Weißglas, P. Celan, M. Winkler, S. Meerbaum-Eisinger) verbunden sind. Das Werk der Czernowitzer deutschsprachigen Autoren der „Fin de siècle“-Epoche (L. Rosenzweig, K. Pekelmann, A. Norst, F. R. Kaindl, F. Porubski)

erreichte nicht, im Unterschied von der vorherigen und der drauffolgenden Etappen, eine breitere Resonanz und blieb eine literarische Erscheinung von lokaler Prägung. Interessant in diesem Sinne sei der Vergleich mit der ukrainischen Literatur, die um dieselbe Zeit ihre höchste Blüte erlebt (O. Kobylanska, O. Makowej, J. Jaroschynska, S. Jaryczewskij u. a.).

Schlüsselworte: fin de siècle, deutschsprachige Literatur der Bukowina, Periodisierung, Intervall, Krise.

THE CRISIS INTERVAL: GERMAN LITERATURE OF BUKOVYNA AT THE TURN OF THE CENTURY

Petro Rychlo

orcid.org/0000-0003-0576-4547

peter.rychlo@gmail.com

*Department of Foreign Literature, Theory of Literature and Slavic Philology
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsiubynsky str., 58012, Chernivtsi, Ukraine*

Abstract. The article under studies deals with the German language literature of Bukovyna at the turn of the century, which may be referred to as the crisis interval of its development. It was the so-called “respite” between the two periods: the 60s-80s of the XIX century (E. R. Neubauer, L. A. Simiginowicz-Staufe, J. G. Obrist, K. E. Franzos) and the inter- and post-war years, the latter two related to the activities of two generations of German-Jewish poets (A. Margul-Sperber, R. Ausländer, M. Rosenkranz, A. Kittner, D. Goldfeld; P. Celan, M. Winkler, S. Meerbaum-Eisinger). The creative activities of Chernivtsi German-speaking authors of the “fin de siècle” period (L. Rosenzweig, K. Pekelmann, A. Norst, F. R. Kaindl, F. Porubski), unlike that of the previous and the following stages, did not acquire broad recognition and remained a literary phenomenon of local significance. This is why the time span at the turn of the century has been marked with a kind of “decay”. It has been regarded as an accumulative interval, whereby the German-speaking writers of Bukovyna were building up their force to give birth to the powerful generation of Chernivtsi poets (A. Gong, I. Weißglas, P. Celan, M. Winkler, S. Meerbaum-Eisinger). Apparently, the basic function of crisis intervals lies in accumulating the creative power for the forthcoming creative rise. In this respect, it is interesting to compare the activities of German-speaking authors with the Ukrainian literature of Bukovyna, which gained its highest achievements at the same time (O. Kobylanska, O. Makovei, E. Yaroshynska, S. Yarychevsky, and others).

Key words: turn of the century, German language literature of Bukovyna, periodization, interval, crisis.

References

1. Raimund Fridrikh Kaindl'. *Rozvidky z nahody 150-littia vid dnia narodzhennia* [Raimund Friedrich Kaindl. Reconnaissance on the Occasion of the 150th Anniversary]. Chernivtsi, 2016, 224 p. (in Ukrainian).
2. Corbea-Hoisie A. *Czernowitzer Geschichten. Über eine städtische Kultur in Mittel(Ost)-Europa*. Wien; Köln; Weimar, 2003, 252 S.
3. *Der Tag*, 23. August 1934.
4. Drozdowski G. *Damals in Czernowitz und rundum. Erinnerungen eines Altösterreichers*. Klagenfurt, 1984, 200 S.
5. Kaindl R. F. *Die Volkskunde. Ihre Bedeutung, ihre Ziele und ihre Methode. Mit besonderer Berücksichtigung ihres Verhältnisses zu den historischen Wissenschaften. Ein Leitfaden zur Einführung in die Volksforschung*. Leipzig, 1903, 149 S.
6. Kessler D. *Die deutschen Literaturen Siebenbürgens, des Banates und des Buchenlandes. Von der Revolution bis zum Ende des Ersten Weltkrieges (1848–1918)*. Köln; Weimar; Wien, 1997, 667 S.
7. Kłańska M. Die deutschsprachige Literatur Galiziens und der Bukowina von 1772 bis 1945. In: *Deutsche Geschichte im Osten Europas: Galizien*. Hrsg. von Isabel Röskau-Rydel. Berlin, 1999, S. 379–482.
8. Merkt H. *Poesie in der Isolation. Deutschsprachige jüdische Dichter in Enklave und Exil am Beispiel von Bukowiner Autoren seit dem 19. Jahrhundert. Zu Gedichten von Rose Ausländer, Paul Celan und Immanuel Weißglas*. Wiesbaden, 1999, 279 S.
9. Pekelmann K. *Aus der Bukowina. Versuch einer Provinzkritik*. Czernowitz, 1905, Bd. 3, 48 S.
10. Rein K. Politische und kulturgeschichtliche Grundlagen der „Deutschsprachigen Literatur der Bukowina. In: Dietmar Goltschnigg, Anton Schwob (Hrsg.). *Die Bukowina. Studien einer versunkenen Literaturlandschaft*. Tübingen, 1990, S. 27–47.

Suggested citation

Rychlo P. Kryzovyi interval: nimets'komovna literatura Bukovyny na zlami stolit' [The Crisis Interval: German Literature of Bukovyna at the Turn of the Century]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2018, no. 98, pp. 142–156. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2018.98.142.

Стаття надійшла до редакції 29.11.2018 р.
Стаття прийнята до друку 5.12.2018 р.